

Eerste Wereldoorlog: oorzaken en aanleiding

Auteur mario smeets
Team Wikiwijs Maken Auteurs
Laatst gewijzigd 21 mei 2021
Licentie CC Naamsvermelding 4.0 Internationale licentie
Webadres <https://maken.wikiwijs.nl/120949/>

Dit lesmateriaal is gemaakt met Wikiwijs van Kennisnet. Wikiwijs is hét onderwijsplatform waar je leermiddelen zoekt, maakt en deelt.

Inhoudsopgave

inleiding	2
Probleemstelling	3
Hoofdvraag-deelvragen	3
Eerste Wereldoorlog	4
Oorzaak 1: Imperialisme: Van Duitse eenmaking tot Weltpolitik	5
Oorzaak 2: Balkanconflicten: De Balkan, het kruitvat van Europa	11
Oorzaak 3: Industriële productie en wapenwedloop	12
Oorzaak 4: bondgenootschappen	18
De directe aanleiding: de moord op Frans-Ferdinand	19
Over dit lesmateriaal	20

inleiding

De oorzaken voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog zijn complex. De betrokken landen hadden verschillende motieven om mee te doen, maar ook toevallige gebeurtenissen lagen aan de basis. Het doorgronden van de oorzaken is dan ook een ingewikkelde klus.

Veel historici breken zich vandaag de dag nog het hoofd over de motieven van de verschillende Europese landen en daarmee samenhangend de oorzaken voor het uitbreken van de oorlog. De ene historicus ziet het opkomend nationalisme van Duitsland als belangrijkste oorzaak, een andere de 'Weltpolitik' van keizer Wilhelm II en weer een andere wijt de oorlog vooral aan de wapenwedloop en de verschillende bondgenootschappen.

Probleemstelling

Ieder land had zijn eigen motieven om mee te doen aan de Eerste Wereldoorlog. Daarom is het wegen van oorzaken voor het uitbreken van De Eerste Wereldoorlog niet eenvoudig. Blijkbaar is geschiedenis niet alleen een opsomming van feiten. Vaak heb je te maken met verschillende perspectieven en daardoor met verschillende interpretaties ten aanzien van de gebeurtenissen destijds. Hoe kun je oorzaken die voor de Eerste wereldoorlog worden genoemd het beste wegen? In deze opdracht doe je eerst onderzoek naar de oorzaken en vervolgens kan je beter oordelen welke factoren doorslaggevend waren.

Eindproduct

Je neemt de cursustekst door en beantwoordt de vragen. Aan het einde ken je

- de motieven van Europese landen om mee te doen aan de Eerste Wereldoorlog.
- de oorzaken voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.
- de bondgenootschappen aan de vooravond van WO I en kan je verklaren waarom net deze landen deel uitmaken van het bondgenootschap

Hoofdvraag-deelvragen

Hoofdvraag:

Wat zijn de doorslaggevende oorzaken geweest voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog?

Deelvragen:

- Wat zijn de structurele oorzaken voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog geweest?
- Wat was de directe aanleiding tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog?
- Wat waren de motieven van Duitsland om ten strijde te trekken?
- Wat waren de motieven van Groot-Brittannië om ten strijde te trekken?
- Wat waren de motieven van Frankrijk om ten strijde trekken?
- Wat waren de motieven van Oostenrijk-Hongarije?
- Wat waren de motieven van Rusland?

Eerste Wereldoorlog

Oorzaak 1: Imperialisme: Van Duitse eenmaking tot Weltpolitiek

De Duitse bond ontstond op het Congres van Wenen in 1815. Het was een federale statenbond van een 40tal Duitse staten. De staten bleven volledig autonoom. In eerste instantie ging het om een militair bondgenootschap, dat in actie kon komen bij een dreiging van buitenaf. Belangrijkste staten waren Pruisen en Oostenrijk. Oostenrijk was ook voorzitter van de Duitse bond.

Vanaf 1862 ontstaat er een drang naar meer samenwerking en eenheid tussen de staten onder invloed van de Pruisische eerste minister **Otto von Bismarck**. Doel was een nieuwe Duitse bond, **één Duits rijk onder Pruisisch gezag**. Binnen de Duitse bond kwam er oppositie van Oostenrijk -dat zelf aan het hoofd wou komen -, buiten de Duitse bond vooral van Frankrijk. De oppositie resulteerde in een aantal oorlogen

Pruisen- Oostenrijk: (1866): Pruisen wint, Oostenrijk wordt als leider van de eenmaking uitgeschakeld. Pruisen wordt de onbetwiste leider binnen Duitse bond, Oostenrijk gaat uit de Duitse bond.

Frans - Pruisische oorlog (1870 -1871) Frankrijk had ernstige bedenkingen bij een "Duitse eenmaking". Een eengemaakt Duitsland zou o.a. op militair, maar ook op economisch vlak een geduchte concurrentie worden voor de Franse machtspositie op het Europese vasteland. In Spanje maakte bovendien een "Pruisische prins" kans om de vrijgekomen Spaanse troon te bestijgen.

Bismarck - die al de steun genoot van de Noord-Duitse staten - provokeerde Frankrijk tot een oorlog. De Franse oorlogsverklaring stimuleerde het "Duitse nationalisme" Pruisen kreeg nu ook de steun van de Zuid-Duitse staten. Pruisen en de andere staten wonnen de oorlog.

Frankrijk moest het economisch welvarende grensgebied Elzas-Lotharingen afstaan en kreeg zware herstelbetalingen opgelegd. De Duitse eenmaking werd officieel bekrachtigd door een ceremonie in de spiegelzaal van het Paleis van Versailles.

Vanaf 1871: één Duits Keizerrijk met Pruisische koning Wilhelm I als keizer.

Conclusie: Frans nationalisme leidt tot gevoel van revanchisme t.o.v. Duitsland! Verlies grondgebied en eergevoel!

Waarom maakte Frankrijk zo'n probleem van de nakende eenmaking en Spaanse koningskwestie?

Vanaf 1888 wordt Wilhelm II keizer. Zijn visie: Duitsland = machtigste Europese rijk. Bismarck wordt in 1890 ontslagen omwille van zijn "gematigde" politiek. (te diplomatisch!). Wilhelm II kiest voor **Weltpolitik** / **imperialisme** volgens de leuze

"wereldpolitiek als opdracht, wereldmacht als doel en een Duitse vloot als werktuig"

L'ingordo: de veelvraat / Trop Dur: te hard

Cartoonist: Italiaan Eugenio Colmo, aka Golia. De tekening werd vooral populair omdat ze in Frankrijk als postkaart werd verspreid.

Bronanalyse

Beschrijf de historische bron. Wat zie / lees je?

Bronanalyse

Is de bron subjectief of objectief? Verklaar je keuze!

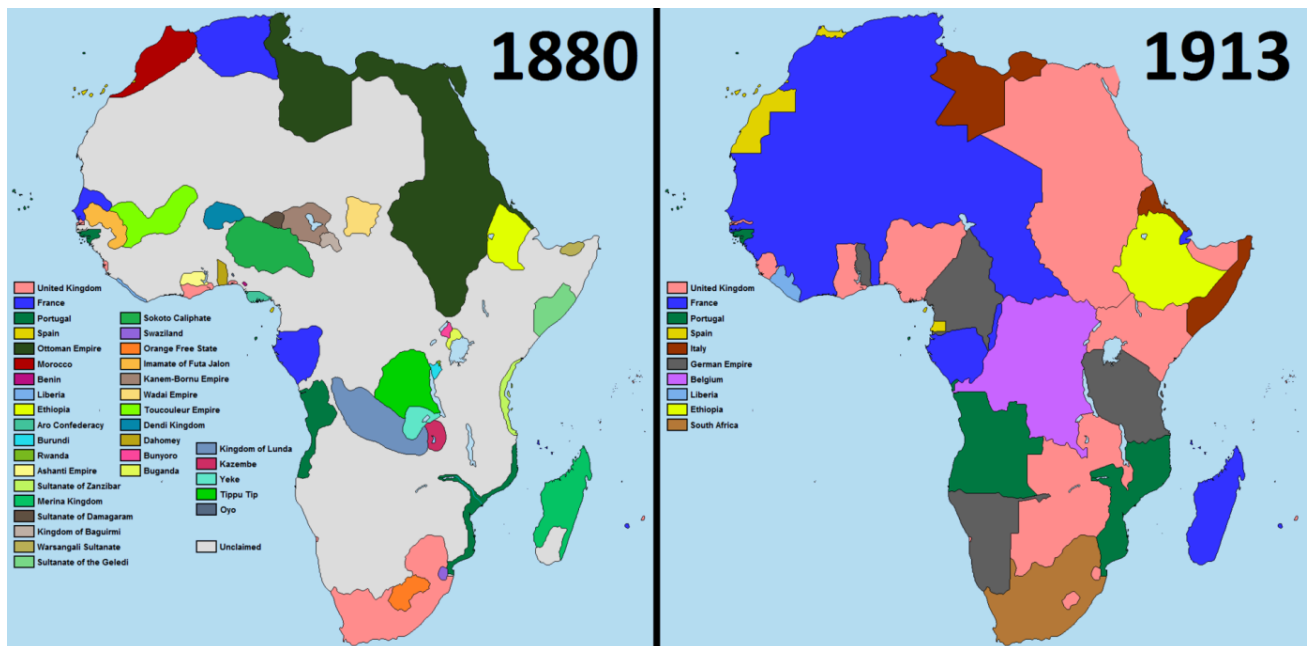
Bronanalyse

Welke boodschap wil de cartoonist overbrengen? In zekere zin is de cartoon ook profetisch over het verdere verloop van de oorlog. Verklaar

---

De Duitse Weltpolitik past binnen het **Imperialisme**, het streven van een staat naar uitbreiding van zijn macht over andere staten of gebieden, uit **economische motieven** (goedkope grondstoffen / werkkrachten / afzetmarkten / strategische routes en havens), **politieke motieven** (vergroten macht t.o.v. ander imperialistische staten) of **nationalisme** (superioriteit van het eigen volk / de eigen natie, theorie van het sociaal-darwinisme)

Het moderne imperialisme in de 19de eeuw zorgt voor spanningen tussen de Europese grootmachten, niet enkel in Europa zelf (zie Balkan: kruisvat van Europa! / havens Adriatische kust / Middellandse zee), maar ook in **Afrika (zie deel Imperialisme)**. Door de toenemende expansiedrang komen ze steeds meer in contact en "het recht om een gebied te claimen" zorgt vaak voor verwarring.

In **1884/85** vindt - opnieuw op initiatief van Bismarck - de **Conferentie van Berlijn** plaats, waar 15 Europese staten en de VS afspraken maken over de verdere "verdeling van Afrika". Aan het begin van WO I is Afrika vrijwel volledig in Europese handen.

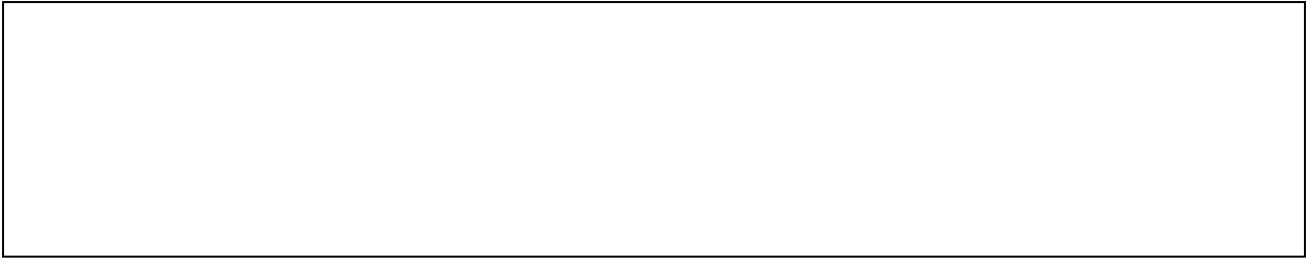
 Africa, 1914. Before 1800, Africa was controlled by numerous African states. By 1914, all of Africa, with the exceptions of Ethiopia and Liberia, was under the control or oversight of European powers.

Imperialisme

Welke Europese staten bezitten de meeste kolonies?

Imperialisme

Past deze verdeling binnen de Weltpolitik van Wilhelm II? Waarom wel, waarom niet?

Oorzaak 2: Balkanconflicten: De Balkan, het kruitvat van Europa

De Balkan anno 1870 (huidige Albanië - Bosnië en Herzegovina - Bulgarije - Kosovo - Kroatië - Macedonië - Montenegro - Servië - Turkije (Europees gedeelte) is een regio in Oost-Europa, tussen Oostenrijk-Hongarije, Rusland en het Ottomaanse rijk. Het heeft een strategisch ligging - aan de Adriatische, Egeïsche, Zwarte zee en dichtbij de Middellandse zee - zowel op militair als economisch vlak. Heel wat grootmachten toonden daarom ook interesse in het gebied: Oostenrijk-Hongarije, Italië, Rusland enz.

De Balkan behoorde grotendeels tot het Ottomaanse rijk. De verschillende etniciteiten (Serven, Bulgaren, Roemenen..) en de grootte van het rijk bemoeilijkten het centrale gezag binnen het Ottomaanse (Turkse) rijk. In de Balkan groeit het **nationalisme** sterk vanaf ca. 1877. De spanningen nemen toe

Rusland steunt de onafhankelijkheidsdrang van de Slavische volken in de Balkan grotendeels uit militair en economisch eigenbelang: het hoopt via de Balkan door te dringen tot het Middellandse Zeegebied. Zo zou het meer havens in handen krijgen aan o.a; de Adriatische kust. Rusland start een oorlog met het Ottomaanse rijk en wint.

Afbeeldingsresultaat voor treaty san stefano

Verdrag van San Stefano (1878) Conferentie van Berlijn (1878)

Het **Verdrag van San Stefano** zorgt voor de oprichting van Groot-Bulgarije en de onafhankelijkheid van Roemenië, Servië, en Montenegro ten koste van het Ottomaanse rijk. Bulgarije en Roemenië komen worden Russische **satellietstaten** waardoor de Russische invloed in de Balkan drastisch toeneemt.

De Russische machtsuitbreiding zorgt voor onrust bij GB / Frankrijk / O-H / en het Ottomaanse rijk. Bismarck, de Duitse premier neemt het initiatief tot het **Congres van Berlijn (1878)**, een poging om de balans tussen de grootmachten te herstellen en de vrede in Europa te bewaren, maar ook op de Duitse positie te verstevigen door de **Realpolitik**. Enkele essentiële resultaten: de onafhankelijkheid van Roemenië, Servië, en Montenegro wordt internationaal bevestigd, het Ottomaanse rijk herwint grondgebied, o.a; van Bulgarije, Bosnië komt onder toezicht van O-H, GB krijgt Cyprus en Frankrijk Tunesië. Aan de ene kant probeert men een evenwicht te zoeken door grondgebied te herverdelen, aan de andere kant creëert men nieuwe spanningen: Rusland voelt zich benadeeld, Servië heeft problemen met de inmenging van O-H in Bosnië enz.

In 1908 annexeert Oostenrijk - Hongarije Bosnië-Herzegovina en zorgt zo voor verhitte gemoederen in

de Balkanstaten. Vooral Servië - waar groeperingen streven naar de aanhechting Bosnië - Herzegovina bij Servië - voert meer en meer anti-Oostenrijkse propaganda: in het onderwijs, kranten enz. De publieke opinie wordt anti-OH.

In 1912-1913 wordt het Turkse of Ottomaanse Rijk verder afgebouwd door de Balkanoorlogen: nieuwe staten als Roemenië, Servië, Bulgarije, Montenegro enz. maar ook bv. Griekenland werken samen tegen de Ottomanen. De Ottomanen worden verslagen in de eerste oorlog, in de tweede strijden de overwinnaars over de verdeling van het gewonnen grondgebied.

Afbeeldingsresultaat voor balkanoorlogen

Vooral Servië blijkt succesvol: het verdubbelt zijn grondgebied, maar aast nog steeds op de annexatie van Bosnië-Herzegovia, waar een groot deel van de bevolking Servisch is.

Conclusie: de balkanconflicten/oorlogen versterken de nationalistische gevoelens in de Slavische staten. Vooral Servië!

Oorzaak 3: Industriële productie en wapenwedloop

Gebruik de bronnen om de onderstaande vragen op te lossen

Bron 1

Een Engelse minister voor WO I: *"Het grootste gevaar is dat Duitsland de grondstoffen van ons imperium zal controleren."* Hij voegt eraan toe: *"De Duitsers hebben al gehele branches van de Engelse industrie in handen, namelijk op het vlak van de mijnbouw en de chemie, én in het imperium, én in Groot-Brittannië zelf."*

Bron 2

Clemenceau, de Franse premier na WO I: *"Dankzij hun methodisch werk en hun rationele organisatie van hun menselijk potentieel waren de Duitsers bezig de wereld te veroveren. Ze hadden de Engelse handel en industrie kunnen terugdringen, Frankrijk overspoeld met Duitse producten, in Rusland hadden ze nauwe banden met de macht, overal legden ze de basis voor een tomeloze economische macht. Nog een halve eeuw vrede en de wereld was van Duitsland."*

Bron 3

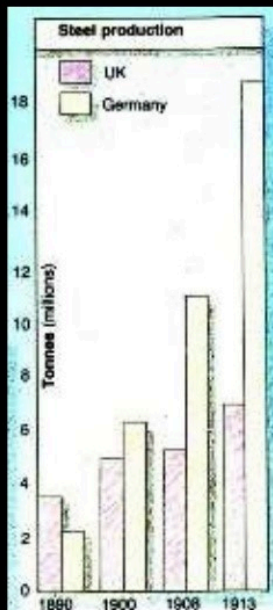
Tabel 1. Industrieel potentieel			
	1900	1913	
Groot-Brittannië	100	127	+27%
Verenigde Staten	127	298	
Duitsland	71	138	+100%

Frankrijk	37	57	
-----------	----	----	--

Tabel 2. Aandeel (%) in de industriële wereldproductie in 1913	
Verenigde Staten	32
Duitsland	14,8
Groot- Brittannië	13.6
Rusland	8,2
Frankrijk	6,2

Bron 5

Rising German Industry

Germany was united under Otto von Bismarck of Prussia, into the "Second Reich", with territories stretching from the border of Russia, through Poland, to the border with France, in the late 19C. By the early years of the 20C, Germany became the industrial powerhouse of Europe and also the dominant power in central Europe, challenging the supremacy of France and Britain.

Bron 6

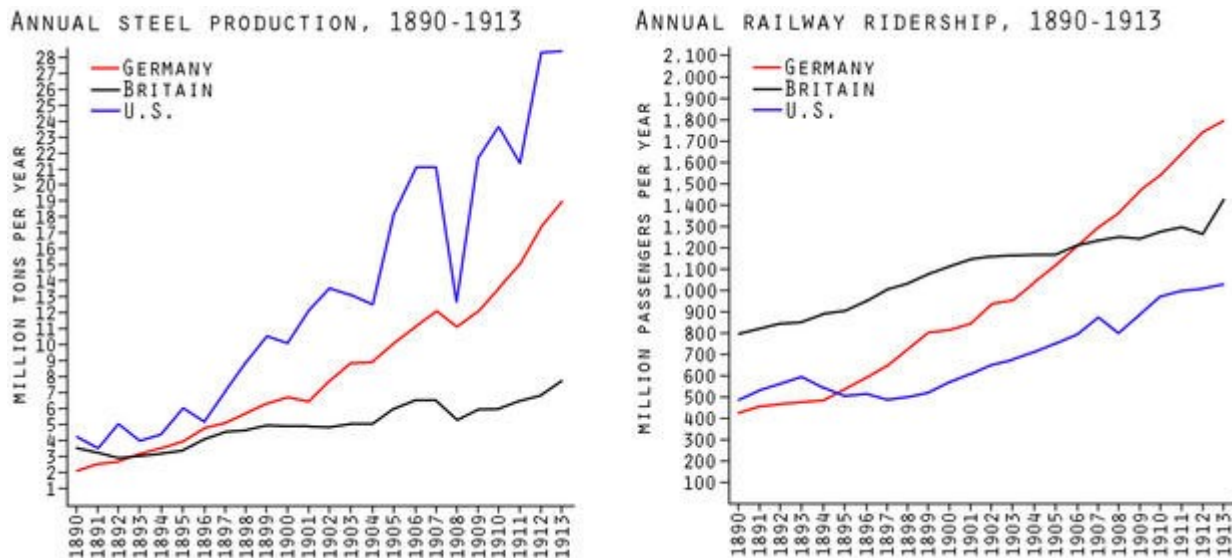
Defense Estimates of the Great Powers, 1870–1914 (in millions of pounds)

	1870	1880	1890	1900	1910	1914
Germany	10.8	20.4	28.8	41.0	64.0	110.8
Austria-Hungary	8.2	13.2	12.8	13.6	17.4	36.4
France	22.0	31.4	37.4	42.4	52.4	57.4
Great Britain	23.4	25.2	31.4	116.0	68.0	76.8
Italy	7.8	10.0	14.8	14.6	24.4	28.2
Russia	22.0	29.6	29.0	40.8	63.4	88.2

Source: A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe: 1848–1918*, Oxford University Press (adapted)

Bron 7

In de aanloop naar WO I (ca. 1900-1914) kan je stellen dat de industriële potentieel van Duitsland

- ☐ vermindert
- ☐ bijna verdubbelt
- ☐ bijna verdrievoudigt

In de aanloop naar WO I - ca. 1900-1914 - blijven de Verenigde Staten de toonaangevende industriële grootmacht. In Europa neemt Duitsland de leidinggevende positie van over. Het Duitse industriële potentieel praktisch. Niet enkel in Groot-Brittannië, maar ook in wordt de Duitse economische expansie als nefast ervaren. Uit de citaten van een Engels minister en de Franse premier Clemenceau, blijkt dat beide landen zich ernstige zorgen maken over hun eigen positie. Het lijkt wel alsof een oorlog onafwendbaar was, bijna noodzakelijk om de Duitse groei te stoppen. Beide getuigenissen zorgen er in ieder geval voor dat we de schuldvraag over het uitbreken van WO I vanuit meerdere standpunten moeten bekijken.

Een belangrijke indicator voor het groeiend industrieel potentieel zijn de winning van

- als belangrijke energiebron en de productie van . Dit laatste materiaal wordt o.a. aangewend voor uitbreiding van de transportinfrastructuur, bv. , bouw en bewapening. Uit bron blijkt dat ook het defensiebudget in de aanloop naar WO I drastisch toeneemt, zeker in verhouding met andere Europese grootmachten als Frankrijk en Groot-Brittannië. De Weltpolitik van Wilhelm II brengt ook duidelijk de drang naar een Duitse vloot naar voor als voorwaarde om uit te groeien tot een grootmacht. Net de uitbouw van een vloot zal Duitsland andermaal in conflict brengen met de Britten.

Tot ca. 1904 voeren de Britten een politiek van *Splendid Isolation*, *perfecte afzondering*.

Probeer te verklaren - aan de hand van de bronnen en algemene kennis - waarom de Britten deze politiek voeren vanuit geografisch, industrieel, koloniaal en militair / maritiem standpunt toepassen

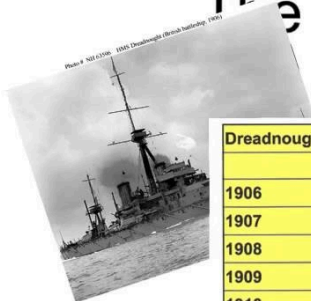

Om ervoor te zorgen dat de Britse vloot voldoende sterk was, hanteerden de Britten de *two power standard*, d.w.z dat het volume van de Britse vloot steeds groter moest zijn dan het volume van de tweede en derde grootste vloot samen. In 1906 ontwikkelt GB een nieuw modern, zwaar bepantserd, snel slagschip, uitgerust met zware artillerie, de *Dreadnought*.

Vanaf 1908 begint ook Duitsland onder impuls van de Weltpolitik aan de uitbouw van de Duitse vloot door de fabricatie van "Duitse Dreadnoughts". De ontwikkeling van de *Dreadnought*, de nieuwe standaard voor oorlogsschepen, ontketende dus een ware "wapenwedloop op zee" tussen GB en Duitsland. Een clash tussen de Britse "Two Power Standard" en de Duitse "Weltpolitik"

The Naval Race

Dreadnoughts	Great Britain	Germany
1906	1	0
1907	3	0
1908	2	4
1909	2	3
1910	3	1
1911	5	3
1912	3	2
1913	7	3
1914	3	1
Total	29	17

Verklaar aan de hand van de tabel het ontstaan van de wapenwedloop tussen GB en Duitsland

---

Oorzaak 4: bondgenootschappen

De besproken spanningen en conflicten gaven aanleiding tot het ontstaan van een hele reeks bondgenootschappen tussen verschillende landen om in de eerste plaats conflicten te vermijden (samen sterk!); potentiële vijanden zouden twee keer nadenken vooraleer tot militaire actie over te gaan. Eigenaardig genoeg zijn het net deze bondgenootschappen die het uitbreken van WO I versneld hebben: bondgenoten waanden zich veilig door de gesloten verdragen, vertrouwden te zeer op mekaar (de tegenpartij zou nooit naar de wapens "durven" grijpen) enz. De moord op Franz-Ferdinand was echter de vonk in het kruitvat van de Balkan waardoor de bondgenootschappen op een gegeven moment hun legers begonnen te mobiliseren om mekaar bij te staan. Er ontstond een sneeuwbal effect dat onomkeerbaar werd.

Link volgende verdragen/bondgenootschappen aan de juiste oorzaak

☐	· 1879: Tweebond tussen Oostenrijk-Hongarije en Duitsland	a	Deze landen voelen zich geïsoleerd door de toenadering tussen Duitsland en Oostenrijk-Hongarije.
☐	· 1904: Entente cordiale tussen Frankrijk en Groot-Brittannië	b	De Duitse Weltpolitik, die o.a. inzet op de uitbreiding van de Duitse vloot en de Duitse koloniale belangen vormt een bedreiging voor de Britse suprematie die daarom de politiek van "Splendid Isolation" opgeeft en toenadering zoekt tot andere Europese staten
☐	1894: Tweebond Frankrijk-Rusland	c	Duitsland wilde sterker staan tegenover Rusland, dat door het Congres van Berlijn minder invloed kreeg in de Balkan en tegen Frankrijk, dat na de Frans-Duitse oorlog aast op revanche.

Uiteindelijk staan aan de vooravond van Wereldoorlog 1 twee machtsblokken tegenover mekaar

Triple Entente (GB, Frankrijk, Rusland): Geallieerden

Triple Alliantie (Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Italië): Centralen

Conclusie: Europese grootmachten als Frankrijk, Groot-Brittannië en Duitsland beschouwen zichzelf als superieur t.o.v. elkaar. Ze willen hun superioriteit beklemtonen op territoriaal en cultureel vlak. Oude naties als FR en GB willen hun leidende rol behouden, terwijl een nieuwkomer als Duitsland net die rol wil opnemen.

Conclusie: het imperialisme verhoogt het nationalisme!

De directe aanleiding: de moord op Frans-Ferdinand

Op 28 juni 1914 werd in **Sarajevo**, de hoofdstad van Bosnië, de aartshertog **Frans-Ferdinand vermoord**, de neef van de keizer van **Oostenrijk-Hongarije** en diens **troonopvolger**. De aanslag was het werk van een student, Gavrilo Princip, lid van de *zwarte hand*, een **Bosnisch-Servische nationalistische beweging** die Bosnië wilden bevrijden van O-H en bij Servië voegen.

O-H eist in een ultimatum dat de Servische regering een aantal maatregelen neemt en dat de moord grondig onderzocht wordt. Servië willigt de meeste maatregelen in - zoals komaf maken met de anti-Oostenrijkse propaganda, maar Servië weigert 1 eis te accepteren: O-H wilde dat Oostenrijkse agenten het Servische moordonderzoek zouden leiden. Servië zag dit als een schending van de soevereiniteit.

Op 28 juli 1914 verklaart Oostenrijk-Hongarije Servië de oorlog. Rusland steunt Servië en mobiliseert. Duitsland verklaart Rusland de oorlog, Frankrijk steunt Rusland en komt in oorlog met Duitsland enz.

De **bondgenootschappen treden in werking** en de **mobilisatie** brengt alles in een stroomversnelling. Een oorlog was plots ondanks alle diplomatie onafwendbaar.

3 augustus 1914 eist Duitsland vrije doorgang naar Frankrijk via België. De Belgen weigeren en willen neutraal blijven. 4 augustus dringt Duitsland België binnen. Frankrijk en Groot-Brittannië schieten België te hulp: Wereldoorlog I was een feit met als belangrijkste partijen

<u>De Centralen</u>	<u>De Geallieerden</u>
Oostenrijk-Hongarije	Servië
Duitsland	Rusland
Ottomaanse Rijk (Turkije)	Frankrijk
	België
Bulgarije	Groot-Brittannië
	Italië
	Canada
	Australië
	Nieuw-Zeeland

Over dit lesmateriaal

Colofon

Auteurs	mario smeets
Team	Wikiwijs Maken Auteurs
Laatst gewijzigd	21 mei 2021 om 11:08
Licentie	De Internationale Creative Commons 4.0 licentie waarbij de gebruiker het werk mag kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken mag maken onder de voorwaarde: Naamsvermelding, zie http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ . Meer informatie over de CC Naamsvermelding 4.0 Internationale licentie licentie.

Aanvullende informatie over dit lesmateriaal

Van dit lesmateriaal is de volgende aanvullende informatie beschikbaar:

Leerinhoud en doelen	Geschiedenis
Eindgebruiker	leerling/student
Trefwoorden	arrangeerbare, leerlijn

Gebruikte Wikiwijs Arrangementen

Eerste Wereldoorlog v456 (2021)

Link: <https://maken.wikiwijs.nl/100737/>